

KÖTETEK A KATOLIKUS NAGYGYŰLÉSEKRŐL

MÓZESSY GERGELY

A Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpontjában évekig működött Balogh Margit vezetésével egy OTKA-kutatócsoport, mely három egyháztörténeti kérdéskör forrásainak feltárásával foglalkozott.¹ A regionális (egyházmegyei, tartományi, nemzeti) zsinatok, a püspökkari tanácskozások mellett a katolikus nagygyűlések történetének feltárása és dokumentálása történt meg. Ez utóbbi munkát Klestenitz Tibor és Gianone András végezte el. Munkájuk eredményeként 2016/2017 folyamán négy kötet látott napvilágot: egy aprólékos monográfia² mellett három, a témát korszakolva lefedő részletes forráskiadvány.³

A katolikus nagygyűlések hazai historiográfiája korábban nem volt bő. Szögi László és Adriányi Gábor egy-egy lényegre törő tanulmánya,⁴ és pár nagyobb egyháztörténeti monográfia egy-egy – néha elnagyolt – fejezete szólt csak a kérdésről.⁵ (Utóbbiak nem egy esetben a szemtanú sommás, és részleteiben igaztalan ítéletét

¹ OTKA NK 83799 sz. program.

² GIANONE András – KLESTENITZ Tibor: *Katolikus nagygyűlések Magyarországon*. (Magyar Történelmi Emlékek. Értekezések) MTA BKK Történettudományi Intézet, Budapest, 2017. 457.

³ *Az országos katolikus nagygyűlések Magyarországon, 1900–1913. Válogatott beszédek és tudósítások*. Szerk. KLESTENITZ Tibor. (Magyar Történelmi Emlékek. Okmánytárak. Egyháztörténeti Források 7.) MTA BKK Történettudományi Intézet, Budapest, 2016. 603; *Az országos katolikus nagygyűlések Magyarországon, 1920–1932. Válogatott beszédek és tudósítások*. Szerk. GIANONE András – KLESTENITZ Tibor. (Magyar Történelmi Emlékek. Okmánytárak. Egyháztörténeti Források 8.) MTA BKK Történettudományi Intézet, Budapest, 2016. 453; *Az országos katolikus nagygyűlések Magyarországon, 1933–1947. Válogatott beszédek és tudósítások*. Szerk. GIANONE András. (Magyar Történelmi Emlékek. Okmánytárak. Egyháztörténeti Források 9.) MTA BKK Történettudományi Intézet, Budapest, 2017. 432.

⁴ SZÖGI László: *A katolikus nagygyűlések Magyarországon*. In: *Egyházak a változó világban. A nemzetközi egyháztörténeti konferencia előadásai, Esztergom 1991. május 29–31*. Szerk. BEKE Margit – BÁRDOS István. Tatabánya, 1991. 509–512.; ADRIÁNYI Gábor: *Katolikus nagygyűlések Magyarországon 1900–1943*. In: *Vigilia*, 65. évf. (2000), 10. sz. 739–746.

⁵ HERMANN Eged: *A katolikus egyház Magyarországon 1914-ig*. *Dissertationes Hungaricae ex historia Ecclesiae I*. München, 1973. 497–504.; GERGELY Jenő: *A katolikus egyház története Magyarországon 1919–1945*. Budapest, 1997. 127–130.

is hordozták.⁶) A téma forrásbázisa ugyan gazdag, de a különböző nagygyűléseket szervező fórumok (Országos Katolikus Szövetség, Actio Catholica) iratanyaga nem maradt fenn – a történelekről így elsősorban a sajtó tájékoztat.

A katolikus nagygyűlések több napos, zömében ősszel rendezett seregszemlék voltak, amelyen a katolikus közéleti szereplők társadalmi kérdésekben nyilatkoztak meg – tematizálni igyekezve a közéleti diskurzust. Regionális nagygyűlések már az egyházpolitikai küzdelmek idején is voltak, de klasszikus formában, országos eseményként, „számozottan” 1900-tól tartottak ilyeneket. Nem volt minden évben: az 1905-öst a belpolitikai válság, az 1912-est a bécsi Eucharisztikus Kongresszus elsodorta; a háború és a forradalmak idején sem volt ilyen rendezvény, csak 1920-tól rendeztek ismét nagygyűléseket, de 1921-ben a királypuccs mindjárt ad acta helyezte az eszményt. 1937-38-ban az Eucharisztikus Kongresszus és előkészületei, 1940-ben a vasúti kapacitás országgyesítés következtében elégtelen volta, 1944-ben a front sodorta el a nagygyűlést. Színhelyük többnyire Budapest volt, bár előfordult vidékre (Pécs, Szeged) kihelyezett rendezvény is.

A monográfia első két fejezete az előzményekkel és mintákkal foglalkozik. Jó érzékkel emeli ki azokat a mozzanatok a német és belga katolicizmus seregszemléiből, amelyek a hazai nagygyűléseken is szerepet játszottak, vagy kérdésként merültek fel – ilyen például a rendezvény ideális távolságának keresése a pártpolitikától. Kitér a szinte elfelejtett hazai 1870-es évekbeli, ill. 1885-ös országos kiállításához kötődő kezdeményezésekre. Az 1890-es évek regionális gyűléseit Klestenitz Tibor részletesen feltárta korábban más tanulmányokban⁷ – e helyen nem pusztán korábbi írásait idézi fel, hanem távolabb lépve, nagyobb folyamatokat vizsgálva elemzi a kérdést.

A kötet III–V. fejezete tárgyalja ezután korszakolva a már „számozott” 1900 utáni nagygyűléseket. A szerkezet rendkívül arányos: az 1913-ig tartó rész kicsit hosszabb: felülreprezentáltságát az indokolja, hogy néhány alapvető, minden korszakra jellemző vonással is itt ismerkedhetünk meg részletesebben. Így színhely kérdéséről, a szimbolikus térfoglalási kísérletekről, az események általános forgatókönyvéről és a szatelit-rendezvényekről főleg itt esik szó. A Horthy-korszak két fele között a cezúrát az 1933-as év jelenti, amikortól a nagygyűlések szervezője

⁶ Hermann Egyed véleményének árnyalásának szükségességéről bővebben lásd: MÓZESSY Gergely: Prohászka Ottokár a katolikus nagygyűléseken. In: *Prohászka-tanulmányok, 2012–2015*. Szerk. MÓZESSY Gergely. Székesfehérvár, 2015. 84–120.

⁷ Pl.: KLESTENITZ Tibor: Prohászka Ottokár a komáromi és a pozsonyi katolikus nagygyűlésen. In: *Prohászka-tanulmányok, 2009–2012*. Szerk. MÓZESSY Gergely. Székesfehérvár, 2012. 114–131.; Uő: Az első regionális katolikus nagygyűlés Magyarországon: Sopron, 1893. In: *Primus inter omnes: Tanulmányok Bedy Vince születésének 150. évfordulójára*. Szerk. ARATÓ György – NEMES Gábor – VAJK Ádám. Győri Egyházmegyei Levéltár, Győr, 2016. (A Győri Egyházmegyei Levéltár Kiadványai. Források, feldolgozások, 25.) 225–242.

az Actio Catholica lett. (Természetesen a három forráskiadvány ugyanezekkel a korszakhatárokkal dolgozik.)

A monográfiát epilógusként az 1947. évi Mária Kongresszusról való eszmefuttatás zárja, ami megváltozott körülmények között, más erőterben, más médiahelyzetben próbálta felidézni a nagygyűlések hagyományait. Ezt bővebb összegzés, majd négy nyelven rövidebb rezümé követi. Függeléként kapunk áttekintést az időpontokról, fővárosi helyszínekről térképen, megtalálhatjuk a kötetben említett személyek pársoros életrajzeit, az egyes nagygyűlések szónokainak táblázatos megjelenítését, forrás-, sajtó- és irodalomjegyzéket, illusztrációk felsorolását, név- és helynév mutatókat. (Az illusztrációk találó elhelyezésűek, forrásértékűek.)

Az egyes korszakok nagygyűléseinek részletes tárgyalásánál a szerzők egyaránt törekedtek a csak az adott időre jellemző szervezési sajátosságok bemutatására és az elhangzottak tartalmi elemzésre: a nagygyűléseken felvetett társadalmi és kulturális kérdések szinte teljes körű ismertetésére. S míg természetesen előbbiben nagy a változékonyság, utóbbiban bizonyos témák ismétlődése azt sugallja, hogy nem sikerült komoly változást elérni. (A szerzők azonban jó érzékkel észlelik a tárgyalási mód apróbb változásait, a hangsúly-eltolódásokat.) Amíg a nagygyűlések alulról szerveződtek, csak javaslatot tehettek – a valódi döntések meghozatalának joga a hierarchia kezében maradt, ami lassan mozdult. A szerzők ismertetik az ezt hangsúlyozó kortárs kritikákat – elemzésük azonban azoknál árnyaltabb: a tömegdemonstráció reklámértékét, és az egyházi korszerűsödés folyamatában játszott szerepét is felmutatják. A nagygyűléseken jól artikulálva megjelenhettek az egyház életében a világiak gondolatai, és a társadalmi válaszfalak lassan oldódtak.

A dualizmuskori gyűlések elsősorban a polgári átalakulás árnyoldalaival viaskodtak. A viszonylagos jólét együtt jár a szekularizációval: az emberek kezdték elveszíteni az „itt és most jól érzem magam” kultúrájában az egyetemes dolgok iránti elkötelezettségüket. A modernizációnak számos vesztese is volt: az elesettség, a nyomor pedig válaszokért, megoldásokért kiáltott. A katolikus közélet szereplői szüntelen versenyhelyzetet láttak: ha mások – más felekezetek, vagy más ideológiai vagy politikai háttérrel rendelkező erők – körében születnek a problémák kezelésére ötletek, javaslatok, kezdeményezések; azokat bizalmatlanul vizsgálták.

Az 1920 után újra kezdődő nagygyűlések egy keresztény-nemzeti kormány melletti kiállás fórumai lettek. Annak politikáját erősítették, s így formálissá váltak. A legnagyobb civil kurázsit mutató, határozatokat megfogalmazó szakosztálygyűléseket 1923-tól meg sem tartották. Az elégedetlenség hatására egy „versenyhárs” jelent meg a színen: egy regionális, alföldi nagygyűléssorozat 1922-től 1930-ig.

A katolikus nagygyűlések alapvetően megváltoztak az Actio Catholica szervezőként történő fellépésével. Újjítás volt az egységes vezértémakör (mottó) kijelölése, ami egy gyakorlati megvalósítást lehetővé tevő programadással párosult. A tetterő

átmenetileg újra teremtette a szakosztályi gyűlések hatékony fórumát. Az AC képes volt a korábbinál nagyobb publicitást teremteni a nagygyűléseknek – ám valójában önnön elképzeléseit propagálta, és a nagygyűlés ehhez is eszközül szolgált csak. Gianone András, aki a kötet e részét jegyzi, Esty Miklós naplóiban kiváló forrást talált arra, hogy a nagygyűlések szervezéséről, előkészítéséről, az előadók kiválasztásának dilemmáiról, a rendezvény anyagi háttéréről is szóljon. Gondot okozott, hogy nem volt kivel fiatalítani: ez a kor nem termelt ki olyan általánosan elismert szónoki egyéniségeket, mint Giesswein Sándor vagy Prohászka Ottokár voltak, a nagybeteg Bangha Béla pedig már ritkán vállalkozott közszereplésre.

A monográfiát előkészítő három forráskiadvány önálló kötetként is megállja a helyét. Komoly szakmai teljesítmények, önmagukban is remek bevezető tanulmányokkal, jegyzetapparátussal, irodalomjegyzékkel, életrajzi adattárral, mutatókkal. A záróakkord, a monográfia felől nézve őket azonban már érzékeljük az ismétlődéseket.

A nagygyűléseken elhangzó beszédek kézírata csak elvétve maradt fenn. Leginkább a kortárs hivatalos kiadványokból vagy sajtóból rekonstruált verzióban olvashatjuk a szövegeket. A forrásbőségben a szerkesztők közismertnek tekintett beszédek újraközléséről lemondtak. A terjedelem így is hatalmas: a három forráskiadvány együttesen csaknem másfélezer oldalt tesz ki. E döntés tehát elfogadható.

Egy ilyen léptékű vállalkozással kapcsolatban ésszerű kritikával élni nagyon nehéz. A terjedelmi korlátokon a közlő akadémiai sorozat más esetekben a kötet mellé helyezett CD-ROM melléklet segítségével lendült át. A teljesség igényével fellépve talán ilyen módon lehetett volna a terjedelmi okokból kimaradó szövegek publikálását megoldani, ami egyúttal lehetőséget teremtett volna a nem szövegszerű források (például film-, vagy hangfelvételek) közzétételének. Sajnálatos, hogy ez nem valósult meg – bár a felmerülő anyagi vonzatok miatt ez is megérthető.

HÍREK
